

Hegel [o náboženství v dějinách]

Urbain Dhondt

◆ bytový seminář, česky | anglicky, vznik: 1. 11. 1982

◆ private seminar, Czech | English, origin: 1. 11. 1982

Hegel [o náboženství v dějinách] [1982]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1982-11-01 Urbain Dhondt – Hegel (1) [LVA271VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Excuse me, I must tell the people about you and welcome you officially.

Já jsem teď udělal *faux pas*, špatnej *faux pas*, jak říkají inženýři. Zapomněl jsem představit našeho hosta, vlastně naše dva hosty. Přichází z Belgie, z lovaňské univerzity. Profesor Dehandschutter je filosoficky orientován na etiku a politologii a související souvislosti. A přivedl s sebou svého asistenta, který je amerického původu. Vy asi víte, že lovaňská univerzita je taková mezinárodní univerzita, katolická, která má tam spoustu studentů a nejenom studentů, jak je vidět, také asistentů, možná že i profesorů. Řada zahraničních profesorů tam přednáší. My jsme často mluvili o té procesuální teologii, procesuální filosofii před dvěma roky, takže to je taková opravdu mezinárodní akademie. Asistent se jmenuje James G. [nesrozumitelné] a učí v Lovani zároveň.

Jsme velice rádi, že přijeli, jsou to první Belgičané. *We are extremely pleasant, I already told you this yesterday. You are the first Belgian philosopher we have here. It's something very good for us and we are very pleasant and we welcome you both and hope you will be also content with us.*

Jiný hlas: *Thank you for your kind words. And I will start immediately with the subject. The subject will be on Hegel's conception on religion and history. There are in that topic two themes: religion and history. And at first you could say that both realities are opposed because religious activity is a kind of inner activity, is a relation towards God, in a certain sense beyond the world. And on the other hand history is a reality, an outer reality, a reality that belongs immediately to the external concerns of humanity. But according to Hegel we could say that both are very closely united, even in this sense that his whole philosophy could be considered a philosophy of God as well as a philosophy of history. If you would give a summary of Hegel's philosophy, you could say his philosophy is a philosophy of religion, and nothing less and nothing more than a philosophy of religion. And at the same time you could say that his philosophy is nothing else than a philosophy of history.*

So both are closely united and that is connected with his idea of let us say the absolute, in religious terms we could say God, but there are some difficulties to identify God with the absolute, but let us not complicate things. Because the absolute, according to him, is to be considered, according to his famous saying in the preface of his Phenomenology of Spirit, the absolute is to be considered not only as substance, but as subject. And that means the absolute must be considered not only as substance, but as subject. That means the absolute is a reality that is developing himself, that is realizing himself. Subject means principle of activity, principle of free activity, and so not a reality in itself without relationship to something outwards him.

Therefore history is the room of the development of the absolute, and religion and the religious attitude is the view, the awareness of the truth of history. So you understand history in religious attitude, and the religious world is in a certain sense involved in history. That's my first point.

Hejdánek: Tak předmětem tohoto výkladu bude Heglovo pojetí náboženství a dějin. Jsou to dvě skutečnosti, které se mohou zdát natolik protikladné. Náboženství je přece, zdá se, vnitřní aktivitou, je vztahem k Bohu, jakoby mimo svět. A naproti tomu historie, dějiny, se zdají být úplně jinou skutečností, v níž jde přece o bezprostředně lidské záležitosti.

U Hegela však obě tyto skutečnosti jsou úzce spojeny. Je známo, že jeho filosofie – tedy jeho filosofie je filosofií Boha a filosofií dějin. Je to jinými slovy filosofie náboženství a filosofie dějin. Toto sjednocení obou hledisek je u Hegela možné proto, že vychází z určitého pojetí absolutna. V náboženském smyslu je možné říci Boha, i když je to trochu komplikované.

Absolutno je podle Hegela nejenom něco, co by se dalo nazvat substancí, nýbrž je zároveň subjektem. Absolutno je skutečnost, která se tak jako subjekt rozvíjí. K subjektu přece principiálně patří pohyb, vývoj, vztah k něčemu, co je mimo něj. Dějiny jsou proto pro Hegela prostorem vývoje – nebo spíš rozvoje – absolutna a náboženství je vidění pravdy těchto dějin. Tak co dějiny vskutku jsou v tomto zrcadlení toho

vývoje, to je věc náboženství. A v tomto smyslu jsou oba tyto světy vlastně spojeny na jedné úrovni.

Jiný hlas: The second point will consist in a further elaboration of this first point, namely Hegel's conception about the relation between the *absolute* and the *reality*. Quoting Hegel, I read: "The *spirit* alone is real, it is the *essence* of what exists in itself." The *spirit* alone is real, that means *spirit* is not only quality of a human being, as we say human beings are spiritual and material beings are not spiritual. *Spirit* alone is real, that means that has an *ontological* value. *Spirit* is the principle of all *reality*, the principle of all *reality*. *Spirit*, or let us say the *absolute* – it's not exactly the same, but to make things easier, let us take both as synonyms. It means this: the *absolute* or the *infinite* cannot exist without the *other than the infinite*. That's very important. The *infinite* cannot exist – the *infinite*, the *absolute* or God, to use that religious term, God – the *infinite* cannot exist without a relationship to the *finite*. The *finite*, the what is not infinite, the *finite*. The *infinite* needs the *finite* to express itself and to become fully himself, to be full himself. Therefore, *spirit* needs the *other than itself*, that means needs nature, needs material *reality*. But this material *reality* doesn't show completely the *reality* of the *infinite*, or put it in religious term, nature doesn't give completely glory to God, because nature is silent, nature is mute, nature in itself cannot give glory to God, cannot manifest God fully, cannot manifest, cannot express completely God. Therefore, in order to be able to receive that glory of nature, God needs *finite spirits*. The *finite spirits* are this expression of *spirit* that realizes, that will realize fully through nature, will realize fully the *reality* of God. So you could say this: God is in a certain sense embodied in the world, he communicates his *reality* to the *other than himself*, that means to the *finite*, in order to become himself fully *spirit*, and also in order to make the *finite* fully *spirit*, fully similar to himself. So the point that I want to stress is this: this *reality* is the manifestation of God not only in nature but in *finite spirit*, and through this *reality* God can realize his complete, his true existence.

Hejdánek: V tom dalším bodě půjde o vypracování toho, co bylo řečeno, totiž o vztah *absolutna* ke skutečnosti. Jedině skutečný je duch. Duch není jen kvalitou lidského jedince, s ním spjatý. Duch je princip vši *reality*. Má *ontologickou* závažnost veškeré skutečnosti, která je. Duch, anebo – v tomhle případě on mluví v podstatě synonymicky o *absolutnu* nebo o Bohu, i když připouští, že filosoficky jsou tady jakési *distinkce*, ale zatím se o nich šířeji nezmiňuje – tedy Bůh nebo absolutní duch nemůže existovat bez vztahu ke konečnému, k tomu, co je konečné. Nekonečné potřebuje konečné, aby se vyjádřilo a stalo se plně samo sebou. Duch tedy potřebuje protějšek, jímž je sice prve skutečnost materiální, to jest příroda, ale ta nezrcadlí ducha absolutního plně. Příroda je němá, tichá a nemůže tudíž plně *manifestovat* slávu Boží. Bůh potřebuje protějšek, který by obojí spojoval, aby byl konečný, ale aby byl duch. A to tedy, aby spojoval obě tyto linie, tak aby mohl zrcadlit v posledku plně Boha samotného. Bůh je tudíž vtělen čímsi konečného ve světě, do světa, svou skutečnost světuje jinému, jinému jsoucnu, aby se s ním spojil, a zároveň aby tento nositel *manifestoval* plně *absolutno*.

Jiný hlas: The third point is a further elucidation of those fundamental principles of Hegel in order to arrive at our two concepts, religion and history. The most important work of Hegel is called *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, we could say it is his *summa filosofie*. And that work has three parts. First part is the *logic*, and that considers the *idea*, let us say the reasonable layer, the reasonable base of all *reality*. According to a saying of Hegel – it is but that's only a saying in his lectures, he has not written that, but it makes something clear – according to Hegel, it is God before creation, as the principle of all *reality*.

The second part of that book, the *Enzyklopädie*, is the *filosofie* of nature, *filosofie* of the material *reality*. That's the *externalization* of God, that's the *Entfremdung*, God has lost himself in the completely other *reality* than itself, *spirit* has lost himself in the completely other *reality* than itself, *spirit* has...

Hejdánek: produced the other than *spirit*, namely material world.

But as already said, this material world cannot recognize God. Therefore, or let us say in another way, the meaning of nature is to disappear. The meaning of nature is contingency, is coming on and passing away, is finite, ultimately is to disappear. Not as material thing, but its meaning. Its meaning is to

disappear to make room for *spirit*.

Therefore, we have third part. First part logic, second part *filosofie* of nature, third part *filosofie* of *spirit* in the proper sense. That starts with finite *spirits*, that starts with human beings. And here in this third part, we have three levels. Three levels of spiritual activity.

The first level is what he calls the *subjective spirit*. That means the inner life of *spirit*, that means the inner freedom, freedom as starting point, not as its full expression. That's a kind of psychology and so on, as an *abstraction*, in the sense an *abstraction*, namely we take *spirit* without its relation to the objects. That's the *subjective spirit*. That's not so important for our theme, for our subject.

Second part, second level of that third part, second level of *spirit* is what he calls the *objective spirit*. Namely, a *spirit* to be fully what he is has to express himself. For instance, if I am thinking, I have to express my thought in words, I have to address myself to other people, I have to do something, I have to do acts, I have to decide to do this and not something else, and so on. So we have then that second level, that's the *objective spirit*. We could call this *spirit* in outer *reality*.

And that is the sphere of ethical life, namely ethical in the broad sense, namely family, economics, state, state, political structure. So those spheres are the expression of *spirit* and also the point of, the supporting point of *spirit*. *Spirit* cannot live without that contact with that external objectified spiritual world.

Those states have a temporal aspect, namely they make history. Subject of history, that is not an individual. I'm not making history. Of course there are important individuals in history. Napoleon is important in history and so on. But in principle history is born, is made by people. People develops themselves through history. That was then the second level, the level of *objective spirit*.

But according to Hegel, political life, that means historical events, historical inventions, historical progress and so on, is not the highest activity of man, is not the highest performance of man. Beyond this second level of *spirit* objective, we have the *absolute spirit*. Namely, this activity by which *spirit* becomes aware of what is happening in this external *reality*. *Spirit* becomes aware of the presence of *spirit* in *reality*, because *spirit* is the only *reality*, the only *reality*. If we really want to see what is happening in our world, we must look at what is spiritual in it. So that recognition of the spiritual character of our world, that's the *absolute spirit*.

This *absolute spirit* contains, and you know all things in Hegel, not all but most of them, contains three elements, three elements. This *absolute spirit* also contains three elements, namely we have three forms of being conscious, becoming aware of spirituality, of what is happening.

The first form, the lowest form, the first form is art, *aesthetical* contemplation, *aesthetical* joy with the things. *Aesthetics* is a certain way of seeing in *reality* something spiritual. The main example of this is certainly Greek art, but all art is in a certain sense a revelation of God. This revelation, namely of the ultimate spiritual *reality* that is active in the world. That's art, that's enjoyment in art.

The second form of this *absolute spirit* is religion. The religion not by contemplating but what he calls by *representation*, that means by images and so on, by images, by *representation* and by feeling, we become aware of the presence of the spiritual *reality* in the world, as we shall see later, we become aware of the unity of man with God.

The third level is then *filosofie*. This *absolute spirit* contains *aesthetics*, secondly religion, and thirdly *filosofie*. *Filosofie* is becoming aware, becoming conscious, recognizing the presence of spiritual *reality* by way of thinking. So we have three levels: intuition, *aesthetical* intuition in art, *representation* by images and by stories, and thirdly by thinking.

Namely, thinking means that what we see in religion, what we see in religion is made clear for reason. And by making it clear for reason, according to Hegel, we justify religion. So religion does nothing else than clarify, *filosofie* does nothing else but clarify the object of religion. Therefore he says the *filosofie* of religion as...

Jiný hlas: the same content. They talk about the same reality but in different ways. Religion does it in

representation and *filosofie* does it in thinking. So therefore you can understand that *Hegel* says a people, a people gives itself the definition of its truth in religion. In religion it gives itself the truth, namely it shows itself what it considers to be the final reality, the ultimate aspect of the reality. As we will say later, and that is also in those texts I have given to be read, there are of course more or less perfect religions. That means all religions have not the same insight and not all religions are near the real truth, not all religions are perfect. Some are more or less perfect, but all religions, even in a less perfect way, conceive the ultimate reality, namely what is behind the world in which we live.

Jiný hlas: Tak to byl *Hegel*. Přednášející upozornil na hlavní nebo tři hlavní části Hegelovy *Encyklopedie*. Nepatří k nejjednodušším už proto, že je jakousi sumou jeho filosofie a člení se na tři oblasti. První z nich je logika. Tam uvažuje o rozumném základu skutečnosti v sobě. Zahrnuje to oblast zkoumání této skutečnosti a ukazuje už tady v této části, že základem vši reality, principem je Bůh ještě před stvořením. Zabývá se tedy vlastně absolutním duchem, jak je o sobě, řečeno hegelovskou terminologií.

Pak přichází druhá fáze, kde se zabývá filosofií přírody, touto materiální skutečností, která je prostorem zvnějšnění ducha, absolutního ducha, Boha před stvořením, nebo jinými slovy místem, kde se Bůh v tom původním stavu, kdy je tedy jen sám o sobě, odcizuje tomuto stavu a manifestuje se v té vnější přírodní realitě. Ovšem manifestuje se tím v realitě, která je zcela jiná, která je bez ducha. Duch tu složil něco, co je neduchovní povahy, a co tedy nemůže z povahy věci samo o sobě zrcadlit tu absolutní pravou skutečnost. Ten materiální svět tedy to nemůže zrcadlit, smysl přírody na to nestačí, uniká a umlká tváří v tvář tomuto úkolu a musí být nahrazen něčím jiným, dalším, v němž by se absolutno zrcadlilo plně.

A v té *Encyklopedii* přichází tedy oddíl filosofie ducha, v níž se v takových třech rovinách pokouší ten problém teď vyjádřit. Tedy nejprve je duch dán duchovní lidskou bytostí. Na začátku jsme řekli, že duch není omezen na lidskou bytost, ale teď se *Hegel* snaží v této první rovině postihnout přítomnost ducha v duchu jedince, lidského jedince. Tam to má tři takové stránky. Především se projevuje duch v jednotlivci jeho vnitřním duchovním životem. Je to vlastně duch subjektivní, duch subjektu. Jde o sféru, kterou postihuje psychologie. Tu je zachycena vnitřní duchovní svoboda člověka v jeho východisku, v jeho zakořenění, ale ještě bez vztahu k vnějšímu okolí, bez vztahu k objektům, k ostatním subjektům, bez vyjádření.

A proto je nutná ještě další rovina a tou je takzvaný objektivní duch. Duch je něco tak dynamického, že se musí vyjadřovat vně, musí překonat toto omezení vnitřního světa. Je to tedy duch ve svém vztahu navenek a to je ten náš mezilidský sociální svět, v němž padají rozhodnutí, v němž tedy jde o etické rozhodování. Institucionálně viděno je to svazek rodiny, to je hospodářství, to je stát, to jsou logické struktury. Tyto sféry jsou vyjádřením objektivního ducha, místem jeho objektivizace, mají časový aspekt a dělání vytváří vlastně dějiny, vytváří to, co nazýváme dějiny.

Upozorňuje náš host, že subjektem dějin ale nejsou jednotlivci, nýbrž lidé. Tím chtěl zřejmě říct anonymní tendence, to, co potom v marxistické interpretaci se nazývají ty síly. *Hegel* sám rozlišuje mezi těmi obyčejnými životy, mezi těmi nejintimnějšími sférami, které z hlediska dějin jsou bezvýznamné, protože dějiny se vytvářejí, pokud se vytvářejí jednotlivci, tak pouze světodějnými jednotlivci, kteří ovšem si dějiny neprodukují ze své vlastní vůle, nýbrž jsou vyjádřením skrytých anonymních tendencí toho objektivního ducha, který se prosazuje i v politických strukturách, v tom, co je jádrem třeba hospodářského života v tendencích skrytých a v oborech.

Tedy politický život, dějinné události, procesy však nejsou ještě nejvyšší aktivitou ducha, nejsou tedy v jeho projevu tou nejvyšší sférou. Tou nejvyšší sférou je vlastně, kde duch pozná sám sebe, pozná, jak byl přítomen v té přírodě, jak je přítomen v tom vnitřním světě jednotlivce, lidského jedince, a jak se děje v dějinách v tom smyslu, jak jsem to naznačil. Tedy sebepoznání. Jestliže duch je tou jedinou skutečností, tím pravým, tak teprve tam se může prokázat jeho pravost, jeho svrchovanost, když pozná se sám v sobě. Hejdánek: v tom, co se na těch nižších etážích dělo.

A teď tak, jako byly ty tři roviny ducha, ducha subjektivního, ducha objektivního, tak teď přichází i v té nejvyšší sféře takové trojí dělení. Tou první je umění, estetický pohled, zážitek, estetická radost, zábava.

Ano, i v této oblasti umělecké na divadelních hrách, antické umění, antické tradice a samozřejmě i moderní umění, je možno něco zahlédnout z ducha, ze skutečnosti pravé. Ovšem je to neúplné, je to také formálně vyjádřeno jinak než myšlením, než tedy tím nejvyšším stadiem, ke kterému ještě dojdeme. Tou druhou oblastí je náboženství. Ted' nemyslím náboženství v tom kontemplativním slova smyslu, které už reflektuje samo sebe, nýbrž náboženství, které se tedy prosazuje, prezentuje obrazem, rituálem, příběhy, citem náboženským. Ano, i v této oblasti je možno z Boha, z absolutna něco spíše než poznat, tedy prožít, hovořit s ním.

A tím třetím stadiem je potom filosofie, která v myšlení – a myšlení je projasňování toho, co se děje ve skutečnosti pro rozum, co se děje, co prožívá duch v náboženství, co prožívá v umění i v těch nižších stupních – tedy filosofie projasňuje objekty uctívání náboženského, objekty umělecké a odkazuje tím k tomu poslednímu smyslu, aspektu té základní skutečnosti, která je duchovní povahy. A ať už tedy filosofie třeba reflektuje náboženství nejrůznějšího druhu, která se od sebe liší a mají menší nebo vyšší hodnotu, jsou blíže nebo dál pravdě, přece i v každém z nich se něco z té absolutní skutečnosti dotýká, manifestuje a filosofie to projasňuje a ospravedlňuje v té souvislosti, jak o tom byla řeč, jako to, co je na místě, správné, protože to v té své relativní formě vlastně obsahuje něco, co je z toho absolutna. A co máte ted' k tomu v té absolutní skutečnosti...

Jiný hlas: So, until now I've only given a general introduction in order to be able to understand the relationship between religion, then God, and on the other hand, history. History belongs to the *objective spirit*, religion belongs to the *absolute spirit*, is a kind of reflection and innerness of what is happening in history.

Now I want to give some more details now about what religion is. To say it simple, in simple words of Hegel, religion is defined as the elevation of the soul to God, elevation of the soul to God. And this definition implies two things or one important thing with two aspects. Namely, the heart of the matter of religion, according to Hegel, is – let me say elevation – is the consciousness, the awareness of the unity with God.

Therefore, for instance, the religion, the Jewish religion, will be an imperfect religion, will be imperfect because the stress is put upon the distance between God and the world. But nevertheless, in this distance, Jewish people were aware of being united because God was concerned with his people and Jewish people had to follow the law of God. So there was consciousness of unity, but they stress too much the distance between God and religion.

So the core, the heart of religion is the consciousness of the unity and the activity by which when we elevate our soul to God is the activity of uniting ourselves with God.

Secondly, but the same thing but on another aspect, when we are religious, when we elevate our soul to God, when we unify ourselves to God, that's not only our work. To put it roughly, religion is not the invention of man. Religion is the invention of God himself through man's activity. So when we, as according to the Holy Scriptures and certainly to the Gospels, in the Gospel there has been said that you can only know God through *spirit*, through *spirit*. That means through the activity of God.

So when people are able to recognize God, it's by the activity of God himself. So man knows God through the activity of God and God works through our activity at his fullest glory. He realizes his fullest glory through that recognition that the believers give God, that believers have of God. So what I want to stress is that in religious belief, we believe principally, the core of it is that we believe in the unity between God and our souls.

Hejdánek: Ted' potom k obecnému úvodu – to bylo proto, abychom lépe pochopili vztah mezi náboženstvím a dějinami. Trochu detailněji, co je to náboženství? Náboženství je – mám-li použít definici Hegelovu – pozdvižení duše k Bohu. Ano, pozdvižení... *elevation*.

Srdcem náboženství je vědomí jednoty s Bohem a aktivity, s jakou se spojujeme s Bohem. Židovské náboženství v tomto smyslu je poněkud nedokonalé, protože příliš klade důraz na distanci mezi člověkem a Bohem. Ale přesto si Židé byli zároveň vědomi spojení s Bohem tím, že respektovali jeho zákon, věděli,

že Boží zájem je upřen k Izraeli jako k vyvolenému národu. Ale příliš zdůraznili onu distanci. Za druhé, když jsme tedy lidmi náboženskými, pak to není jen naše záležitost, výsledkem naší aktivity. Není to také vynálezem člověka. Náboženství je vynálezem Boha samotného, v uvozovkách řečeno. Podle Písma Boha můžeme poznat jen v duchu. A jestliže to je pravda v tom smyslu, že Bůh je duch, a tudíž jen v duchovní skutečnosti, a tím vlastně ta aktivita přechází na toho, kdo je duchem sám. Člověk zná tedy Boha jen z jeho aktivity a oslavuje Boha vlastně tím, že ho takového jako aktivního poznává. Neboli zná člověk Boha z jeho aktivity. Tedy ne tak, že z aktivity Boží poznává Boha, nýbrž že když poznává Boha, tak to poznávání Boha je aktivitou Boží. Ano, tak.

I've already said to you, there are more or less perfect religions. Means that not all religions have complete insight in what God is and in what religion is. The perfect religion, and therefore the absolute religion, that means a religion that is not dependent from something else, perfect religion is Christianity. Because it has as object the concept of religion itself. The concept of religion is the unity between God and the world. So Christianity has one point of faith, so to say, one point of faith, namely the unity of God and man. That's according to Hegel, the core point of Christian faith is the unity between God and the world, so it has as object of its faith what religion precisely is, namely the unity between God and man.

--- (1982-11-01 Urbain Dhondt – Hegel (1) [LVA271VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Christianity namely as its main point of faith incarnation Jesus Christ. That means the unity of divine nature and human nature in one living man. It believes that as Christ showed us our destiny is to realize in certain sense – but as I already told you that we cannot realize it by our forces, we must realize it by the force of God himself by grace, should we say religious terms – we have to realize what Christ was, namely the unity between God and man, the unity between the human and divine nature. Realize in sense to become, to become, to become, not to, yeah, to become, to make real in sense of to become. Yes. Therefore also Hegel said the Christian religion is revealed religion, revealed, revelation, revealed religion, namely what means reveal is show, is show, that means is to externalize, that means to communicate. God we learn in Christian religion that God is love, that means God is communication of his own life. As we learn also that God in himself – and that as the precisely new conception of Christianity about God – is trinity. God is trinity. God is trinity. That means in God we have a life of giving himself, namely God posits the father, posits the son, externalize himself to one another and the son returns to the father in a mutual recognition, that's the holy ghost, the holy spirit. So what we have in trinity, that's nothing else than the explanation of what we believe in the incarnation and the death and the resurrection of Christ, namely that the meaning of this world as being created by God is to be united with God. This implies, that's important, that according to Hegel Christianity alone is the religion of freedom. What do we believe in when we believe that God is love and is communication and is unity with the world and wants to communicate his life to the world as he showed in his son, in Christ? What do we believe? We believe that we have a divine vocation, we have a divine destiny, we have the destiny of God himself, we have the destiny of spirit, we have the destiny of freedom. Therefore the Christian principle, Christian principle is the principle of freedom. Freedom does not mean, probably I don't want, it is not necessary to explain this, but freedom doesn't mean in filosofie arbitrariness, doesn't mean have to be able to do this and nothing else and to put this this way and to put this other way, or to take the metro and not the bus, or to take the bus and not the metro. That's not freedom. Freedom is linked with, that's tradition of Kant and that's also Christian tradition I think, freedom means disinterestedness, being disinterested, being unselfish. That's freedom. Being unselfish, that means being spiritual, not being linked to our desires and to our needs and so on, but be able to spiritualize our needs and our desires and so on. So if we have the destiny of a spiritual being, if we have the divine destiny, that means that we are conscious, that we become aware of our own spiritual reality, of our own vocation, destiny of love with each other, of disinterestedness with each other, of unselfishness. Therefore also the principle of freedom implies that we have an infinite vocation, infinite destiny, that all men are equal, or let it put it in another way: love, thus considering each other as sisters and brethren, love is the way of freedom, because

freedom is precisely that, being conscious of it of course, that activity, that spiritual activity in our life. So Christianity is manifestation, revelation of freedom, namely we are conscious that our destiny is spiritual destiny and that we are all equal in this destiny. Or to put it in a more religious term, Christianity has revealed that God is the father. And what means fatherhood? Fatherhood means communication, means giving himself. And because we believe that God is our father, we believe that we are all brothers, we have to live from this life of God, namely from this life of love, from this life of communication, from this life of freedom. Thus the Christian doctrine implies that we believe in our capacity to become free and to act as free.

Hejdánek: Bylo řečeno, že jsou náboženství víceméně dokonalá. Ta dokonalost se týká toho, do jaké míry jsou náboženství schopna vhladu do absolutní skutečnosti ducha. Hegel považuje za jediné dokonalé náboženství křesťanství. A to z dvojího důvodu. Jednak, že má svůj vlastní koncept náboženství, tedy křesťanství má jakési sebepojetí, což ho odlišuje. A to druhé podstatnější se týká věci, o kterou v křesťanství jde, že jeho *esenci* je zvěst o spojení duše s Bohem, spojení člověka s Bohem.

Jako hlavní struktura křesťanství je v ní *inkarnace*. V *inkarnaci* jde právě o spojení, o jednotu boží a lidské skutečnosti v jednom živém člověku. A naším úkolem je uskutečnit, nikoliv vlastními silami, ale milostí, to, co toto spojení znamená. Křesťanství je zjeveným náboženstvím. Zjevit znamená ukázat, zvnějšnit, sdělit.

Jiný hlas: je zjeveným náboženstvím Boha jako lásky. A když je řeč o Bohu jako lásce, tak se tím říká Boha, který se sdílí, komunikuje, uděluje ze svého života člověku. V křesťanském pojetí jde o trojjediného Boha. Takási vnitřní struktura Trojice chce říci, že tam jde o vnitřní pohyb především, totiž že se Bůh dává sám jako Otec Synu a Syn v Duchu svatém vrací tento dar v plném uznání Otce, a to se tedy děje v té třetí božské osobě.

Trojice je vlastně jenom jiným modelem toho *inkarnačního* pohybu. *Inkarnace* jako taková, která znamená toto sdílení se Boha se světem, to spojení světa se světem, tak jak vlastně v tom modelu Trojice ho pozorujeme jakoby z vnějšku. Jde o to sdílení Otce se Synem a Syna s Otcem v Duchu svatém.

Jinak dá se říct jinými slovy, že křesťanství je náboženství svobody. V této svobodě, pokud ji přijímáme, rozpoznáváme, že máme jakési duchovní božské poslání a určení, které je *analogické* určení Boha samotného. Přičemž tato svoboda není nějaká libovůle. Je to vlastně na pozadí té kantovské tradice. Já mohu to vyjádřit tak, že to je být bez zájmu, nebýt poplatný, nebýt zajatcem zájmů, být nesobecký, být duchovním člověkem, nebýt podmaněn přáními a to, co jinak lidský život strhuje. Být naopak schopen to, co vyplňuje jinak lidský život, to jest ta přání, zájmy, *spiritualizovat*. A máme-li toto božské a duchovní poznání, máme se stát vědomými nositeli tohoto poslání, které je charakterizováno právě těmi slovy jako láska, nesobeckost, oprostěnost od zájmů.

Z toho plyne nebo do tohoto poslání je zahrnuto to vědomí, jistota, že všichni lidé jsou si rovni, že v lásce máme považovat druhé za bratry a sestry, a to jsou vlastně ty milníky té cesty k pravé svobodě. A křesťanství je zjevením této svobody. V závěru to ještě vyjadřuje tedy zase znovu v náboženské terminologii: tak jako Bůh Otec se sdílí, dává sám sebe, tak také my máme přijetím tohoto modelu duchovního se stát, dávat jako bratři a sestry v této svobodě, která je nám zjevena Bohem.

Jiný hlas: Now let us turn to the concept of history. I'll try to explain you what religion is and what was the reason why Christianity has such an important role in religion, precisely because it was the perfect religion and that implied a religion of freedom.

History, as I already told you, is a kind of externalization of spirit. And of course, Hegel has been criticized for his philosophy of history, namely, according to some criticisms, he should have deduced from his *ontology* an *a priori* scheme and put it upon the reality. If Hegel was always right in his interpretation of history, we will not discuss it, but the general view of Hegel is beyond criticism according to me. This general view is this: historical facts need interpretation. Simply, historical facts... you talk about this event and you don't talk about another event. You cannot in history, you cannot talk about all events because they are infinite. So you make always your choice. You talk about this event because you say

that's an important event. But if you say that's an important event, you have an idea of important to what?

And therefore you drop other events and you say: I will not make the history of Czechoslovakia, I will not talk about, let us say, the fact that it is now at this time five past eight when I am speaking about this or this, but we will say, for instance, that Napoleon was crowned emperor at that time, at that day of that year. So in all history we put some events into prominence and we consider other events as less important. Therefore events must be interpreted. And *filosofie* of history has to give that general view from which we can interpret events.

So it is then simple to see what will be that view. That will be his *ontology*. I explained you already, his *ontology* is a view upon the whole reality, namely that, as I told you at the beginning of this lecture, that spirit is the *essence* of all reality. The *essence* of all reality, not all reality, but the *essence* of all reality. Spirit is the *essence* of all reality. And if we consider temporal events, if we consider evolution, if we consider developments, we must see these developments as developments of spirit. That means as development to the realization of spirit, that means as development to realization of freedom.

Therefore Hegel says that history is *theodicy*. History, *theodicy* means the doctrine of the *filosofie* of the justification of the existence of God. *Theodicy*, you know, that means we see all those evils in the world and how can we believe that God exists? That's the problem of *theodicy*. We see all those evils and you believe in God and how can we believe in God? *Filosofie* of history is *theodicy*, namely is trying to show that it may be that there are evils and so on and so on, but nevertheless God is active, God exists, God is active, God is *providence* and so on. God is working in history. So we see necessarily, we see history as tendency towards more *spirituality*, towards freedom.

Jiný hlas: Pojetí dějin. Bylo řečeno, že dějiny jsou svým způsobem zvnějšňování ducha. Hegel byl kritizován pro svou *filosofii* dějin, jakoby předem si vypracoval takové schéma ze své ontologie, které potom použil při výkladu dějin. Zda-li má a měl Hegel pravdu ve *filosofii* dějin, to samozřejmě může být předmětem kritiky. Jeho základní myšlenkou je však toto: dějinná fakta vyžadují výkladu. Když hovoříme o dějinách, tak mluvíme o těch třeba určitých faktech a mlčíme o jiných. Řídíme se metodou výběru. Něco považujeme za důležité a něco nikoliv. Rozhodující je, podle čeho měříme důležitost těch či oněch faktů, s jakým oprávněním to činíme. Proč vynecháváme ta fakta a naopak upřednostňujeme, privilegujeme některá jiná. *Filosofie* dějin podle Hegela má nám dát takový zásadní pohled nebo zprostředkovat nám základní místo, odkud můžeme vlastně dějinná fakta takto výběrově interpretovat. A teď se ukazuje, že to jeho schéma, které jakoby mělo být zatíženo tím ontologickým původem, je velmi účinné. Pro něho je, jak bylo řečeno, duch podstatou, esencí skutečnosti. A pozorujeme-li dějinná data, pozorujeme-li tendence, vývojové proudy v dějinách, bylo už také řečeno, že jsou to vlastně události, procesy vývoje, vývoje tendence ducha samotného. Duch se jimi uskutečňuje. Jinak řečeno, uskutečňuje se v dějinách svoboda. Tady samozřejmě se objevuje veliký problém takzvané *theodiceje* v souvislosti s otázkou, zda Bůh může existovat, když je tolik zla, tedy problém zla v dějinách, které dokonce může lidskému bránit, aby uvěřil v Boha. Samozřejmě i Hegel ví o tom, že je mnoho zlých skutečností v dějinách, ale to hlavní je, že Bůh pracuje, že předjímá a že tomu všemu navzdory, těm zlým stránkám v dějinách navzdory, se prosazuje v dějinách tendence k větší svobodě, k větší duchovnosti. A to je přece doklad toho, že duch pracuje a že tedy to základní takové rozpoznávací místo pro to, abychom posoudili smysl dějin, je oprávněné. To jest všechno vidět právě ve spektru této cesty k větší svobodě, k větší *spiritualitě*.

Hejdánek: Now already said that spirit is the essence of all reality, but spirit needs the other than itself, spirit needs material world. That means our spirit is not only substance, but subject. That means is not immediately fully himself, is not immediately completely realized. That means it takes time, it takes time. So the principle of freedom and realization of freedom will take time and that's the object of history. In the beginning of history, that's the scheme of Hegel now of what history shows us, in the beginning of history we have the African people, the Oriental people, that were the civilizations we know about.

African means Egyptians. And in these civilizations there was only one man free, one man, namely the emperor, the king and so on. And as you have already understood, he was in fact not completely free, because freedom means disinterestedness, means justice, means forgetting oneself and so on. And the king, when only the king is free, he is a despot and not really free himself, because he is a slave of his passions, he is not really free. Nevertheless, one man has the consciousness, was aware of being free, only one.

Then we have a second period in civilization, that's the period of the Greek and the Roman world. In this civilization of Greek and Roman world there were many men free, but not all, not all. Namely, there were the free citizens and there were the slaves. That means that in the Greek and Roman world man was not free as man, that was the principle of Christianity. Man was not free as man but as a citizen, as being born in a city, as having by development, development of his talents, having wisdom and so on, but not as man. Thus, let us say, in the second civilization few people were free, or a lot of people were free, but not all.

Then came the most revolutionary element in history, that came Christianity. The most revolutionary element because by Christianity, as I already told you, by Christianity we became aware of the fact that we were free as man, that all men are free. That's the revolutionary element of history, or as it's told in theology, Christ's incarnation, Christ is the center of history, is the turning point, the center in the sense of the turning point of history.

Bylo řečeno, že podle Hegela je duch esencí reality, ale není realitou vší a není zejména, řekněme, v čase, není jí ještě plně. Duch potřebuje absolutně k sobě vnější, materiální skutečnost, přírodu. Duch je zároveň subjekt, jenž ve všech těchto předcházejících stádiích, ano i na počátku dějin, není ještě zcela plně sám sebou u sebe a pro sebe. Vyžaduje to čas. A čas je prostor dějin, v nichž se toto významné dění vlastně odehrává. A Hegel pracuje pomocí takové periodizace dějin. První, myslí tím *Orient*, velké státy starověku. Tam se rozvíjí typ civilizace, v němž je svoboden zatím jen jeden jediný, a to vládce. Ostatní jsou ujařmení. Ani on ještě není zcela svoboden ve smyslu té definice, která byla dána, to jest zbaven všech zájmů, plný lásky a sdílení se s druhými. Je to spíš despotická svoboda, ale je v ní jakýsi už snad náznak nebo tedy jisté rysy té pravé svobody, která zatím ovšem se v tomto jediném člověku rozvíjí. Druhou časovou fází je římská a řecká civilizace, řecko-římský svět. Tam jsou už svobodní někteří. Především jsou svobodní jako občané, v protikladu k občanům a otrokům. Nositeli určitých funkcí. Jsou svobodní, ale někteří, ale ani ti ještě nejsou svobodní v tom plném slova smyslu, protože jsou svobodní jako občané, nikoliv jako lidé.

Tím nejrevolučnějším prvkem dějin je křesťanství, které přináší to vědomí, že svobodní jsou všichni lidé jako lidé. A nejkoncentrovanějším vyjádřením této svobody je Kristus sám. Proto je centrem dějin nebo bodem základního obratu dějin.

Jiný hlas: *So it takes time to realize freedom. It took also time for Christianity to realize that consciousness of freedom, that realize now that consciousness of freedom into the external reality. That's the history since the birth of Christ, namely this endeavor of spirit to embody freedom in the external world. As you know, in this evolution, Hegel ascribes an important role to Luther, who has purified, according to him, purified that principle of freedom, therefore he calls it from time to time the Protestant principle. He has purified it because according to him, the Middle Ages has forgotten it in a certain sense. He was not very sympathetic to medieval civilization except medieval theology, he loved medieval theology, but besides that, Christian belief was too much linked with external things, with external things and had forgotten the principle itself of Christianity, namely the inner freedom, the presence of God in our soul and so on. Important role is also ascribed to what he calls the Germanic people. That doesn't mean Germany, but Germanic people means the not Roman people, not Jewish people, what the population is of Europe, let us say Central Europe, and special of course Germany has a special role because Germany has had Luther. A special role is also ascribed to the French Revolution because it applied to social institutions that principle of equality and of equality and in that sense of freedom of all*

men, but because French revolutionaries had not the sense of the unity of community, of the unity of life, the French Revolution must necessarily fail. There was not enough sense for community, for the being living together, not the sense of people belonging to a community.

Hejdánek: Tedy bylo řečeno, že ta cesta ducha k sobě vyžaduje čas v dějinách, ale vyžaduje čas i uskutečňování svobody. Vyžaduje to i čas pro křesťanství samo, aby toto vědomí předalo vnějšímu světu, aby je zvnějšnilo. A v této souvislosti Hegel připisuje významnou roli Lutherovi. Podle něho Luther pročistil princip svobody – odtud se také nazývá princip svobody protestantský – od toho středověkého křesťanství, které podle Hegela se příliš zabývalo vnějšími problémy namísto toho intenzivního vnitřního duchovního života.

Také považuje germánské národy – tady je ovšem třeba se vyhnout představě, že jde o Němce výlučně, jde o ty neřímské, nežidovské, vlastně evropské národy tehdejší –, kteří sehráli významnou roli tím, že převzali křesťanství s tímto konceptem svobody a poznali jej jaksi zevnitř a uskutečňovali. A teprve v tomto rámci těchto takzvaných germánských národů je také významná role Německa. Zvláštní důraz klade na francouzskou revoluci, protože aplikovala určité aspekty svobody do sociálního života; chyběl jí však smysl pro komunitu, pro společenství, pro obecnství.

Jiný hlas: *Now I arrive at my final part and precisely that will be the conclusion of what I have said until now and all I wanted to say about the relation between religion and history according to Hegel. The problem in principle is this: that on the one hand we have religious attitude and philosophical attitude, so both can be taken together because as I already said, philosophy is nothing else according to Hegel than reflection upon religion, than thinking religion, than clarify religion and so justify it. The problem is this, that religion and philosophy are theoretical attitude...*

Hejdánek: that means an attitude by which we contemplate the world and a world that we contemplate, that means a world that is good in itself. The model of that *theoretical attitude* can be found in Greek philosophy where the philosopher is happy in contemplating the world as divine world, as an ordered world, as a world on which we have not to act because he is good. What we contemplate is something that is good, so contemplation doesn't stimulate to action, contemplation is not a principle of historical activity.

On the other hand, on the opposition of this, we have the *practical attitude*. The *practical attitude* means the world is bad, the world must be changed, we must act upon the world. Or to put it in temporal concepts, the contemplative attitude looks backwards, looks at the past, or let us say at the present as result of the past. Whereas *practical attitude*, that inspires us to action in history, *practical attitude* look towards the future.

The model of that *practical attitude* could be find in order to look for historical examples and not for examples of our own times. The model of that attitude could be find in the Jewish prophetic attitude, where the Jewish prophet, the Hebrew prophet is inciting the consciousness of the people to act, to do the law, to act according the law, to fulfill the will of God and so to realize the kingdom of God. Of course with the help of God and so on, and there are shades and different aspects in those different concepts of the Jewish view of the future. But nevertheless, the prophetic man is the man who see you mustn't look at the past, you mustn't look at the present, you must look at the future, you must wait the coming of the kingdom of God, at least waiting in this way that you must prepare him. Prepare this sense that, according to religious believe or Jewish of course, is God himself who will realize the kingdom of God, but nevertheless the prophets say to the people: you have to prepare that kingdom.

So we have the opposition between on the one hand religion and *philosophy* that is a contemplative attitude and the *practical attitude*, that's the attitude of acting upon the world, acting in history, acting with history.

Jiný hlas: Přicházíme k závěrečné části, v níž pojednává vztahy mezi náboženstvím a dějinami podle Hegela. A tady se objevují takové dvě základní možné přístupy k dějinám. První teoretický, ten je charakteristický jak pro náboženský vztah, poměr ke světu, tak pro filosofický vztah. A ten druhý,

praktický vztah.

Ten kontemplativní, meditativní vztah, ať už v rovině náboženské nebo filosofické, vychází z takového předpokladu, že ten svět je v podstatě dobrý. A filosof takto kontemplující je šťastný, protože vlastně nahlíží ten svět v té dobrotě, která nevyžaduje žádnou aktivitu. A kontemplace nevede k dějinným činům z tohoto důvodu.

Totéž má svou obdobu v náboženském prožívání v podobné formě. Ten druhý vztah je vztah praktický. Ten vychází zase z předpokladu, že svět je vlastně zlý nebo v nedobrému stavu a vyžaduje, aby byl změněn, vyžaduje naši aktivitu. Kontemplativní vztah je vlastně vztahem k minulosti anebo k přítomnosti, která je pochopena jako výsledek toho předcházejícího, minulého. Praktický vztah je zaměřen na budoucnost. Modelem toho praktického vztahu ke světu je prorocké náboženství židů. Prorok provokuje vědomí lidí, aby jednali, aby uskutečňovali království Boží. Ještě třeba upřesnit, ne jaksí ze své výlučně vlastní iniciativy, nýbrž s pomocí Boží. Prorocký člověk nesmí hledět na minulost ani na přítomnost, nýbrž orientuje se na budoucnost, na přicházející království Boží. A smyslem toho jeho poselství je připravit ostatní i sám sebe na toto přicházející království Boží. Zase by bylo vlastně přesnější třeba říci, že Bůh sám přichází se svým královstvím, uskutečňuje je, ale je k tomu potřebí z naší strany připravenosti. A zase tedy ještě jemněji řečeno, tato připravenost je výsledkem té Boží aktivity.

Hejdánek: Hegel's conception is the conciliation between theory and *praxis*, because according to what he says himself, because his philosophy is a reflection on Christianity, on the Christian faith as the revolution of the world. That means, according to me, two things, but the same thing but in two aspects. What's the condition for a man to be active in the world? To put it in a scheme, we have man and we have the world. Man and the world, and he has to be active, that's the problem, to realize freedom. How could he be active? Only active in the good way, namely active as realizing freedom. That presupposes first that he has a meaning, a conception of what he is, what he is himself and according to religion, we have here religion, according to religion, he is united with God, he has the same nature as God, he is a *spiritual reality*.

But this *spiritual reality* he has is only a potential *spiritual reality*, namely an *inner freedom*, an *ideal of freedom*, it is his awareness of his destiny to become free, namely united with God.

So there must be a link with the world. He is free, he believes that his destiny is to be free, and he must now act upon the world. He can only act upon the world when he believes that the world is the creation of God, that God is present in the world.

Or to put it in another way, that the principle of his own freedom is acting in the world, God is acting in the world.

Or to put it in another way, to be active in the world presupposes the conviction, the belief that the essential of what we have to do is already *realized*. The essential thing that basically in the world something is present that we have to *realize*.

Again, *realize* in sense to, to *realize* to make real, to *realize* in the world, to *realize* in the world, to *realize* in the world, to *realize* in the world.

Or put in another way, you can be active for instance in a desperate way, namely to fight against the devils. That does not incite us to be active. If we have to act against devils, we will never *realize* something of what we have to do because the devils are more powerful.

--- (1982-11-01 Urbain Dhondt – Hegel (2) [LVA272VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...be out complete enemy, our complete opposite force, we are not invited to be active. We can only be active if we believe that basically, potentially, is already realized what we have to realize. All other conceptions about practical attitudes, or whether either they make us aware of the possibility of freedom or they make us slave of reality.

Hejdánek: Tak jsme se pokusili zmířit teorii s praxí. Že filosofie je reflexe křesťanské víry tváří v tvář tomuto problému, jak zmířit teorii a praxi. A protože křesťanská víra chápe se jako pravou revoluci ve světě, jsou s touto otázkou – poměr teorie a praxe – dva takové aspekty, dva problémy.

Jaká je podmínka toho, aby člověk byl aktivní ve světě, to jest aktivní žil tedy prakticky? Jakou podmínku, v uvozovkách teoretickou, jaká teoretická podmínka má být splněna? Tady bylo to schéma, které ukázalo: člověk na jedné straně, na druhé straně svět.

Jde o to, aby člověk byl aktivní ve světě správným způsobem. Správným způsobem je aktivní tehdy, jestliže jedná ve svobodě. Aby jednal ve svobodě a správným způsobem, musí mít především koncepci sama sebe. A náboženské poznání nám říká, že člověk je duch spojený s duchem absolutním, s Bohem. To je jeho přirozenost, je tedy v podstatě spirituální povahy. A potenciálně, v předjímce vlastně, pokud se vztahuje ke světu, předjímá už to, co ve světě je, co ve světě je osvětleno, vyjeveno – že totiž je to stvoření Boží, že Bůh je přítomen světu, že je principem jeho vlastní svobody. Být aktivní v tomto světě, kde je Bůh. Nebo jinak řečeno, že podstatou toho, co má aktivně člověk uskutečňovat ve světě, je už uskutečněno.

To je důležité proto, že tam, kde by převládla představa, že svět je zcela cizí tomuto poslání, že je dokonce pod mocí jaksi toho zlého, Satana, jestliže by byl svět úplným nepřítelem, pak by mohlo být výsledkem takové aktivity jen zoufalství, jen nové podmanění v otroctví. Ta aktivita nesená svobodou musí v potenciální předjímce být si jista tím, že je aktivní ve světě, který je už potenciálně vlastně naplněním toho, o co v dějinách jde.

Jiný hlas: To put it in more simple words, we have here man and the world, and the problem is how to realize manhood in the world, to realize freedom in the world and so on. In order to unite both, to have a tendency of man to act, you must go beyond that level. You must go beyond that level, you must have a principle beyond that level that unites you with the world. That's the belief in God, that we are of the same spirit of God, that our freedom is the same nature of God, and that God is the creator of the world, that he is already acting in the world. I would not mean that that's the idea of *Hegel*, I agree at least in this way with *Hegel*, that you must always have a belief in a kind of reconciliation, spiritual reconciliation with man and the world. And the problem is how to conceive that principle that is at the base both of ourselves, our spirituality and the world. Christianity as the spirit.

Hejdánek: Tady je to schéma doplněné teď o tu třetí skutečnost: Bůh. Chce-li se člověk vztahovat správným způsobem ke světu, musí překročit pouze tu rovinu člověk-svět, musí se vztáhnout k Bohu, který je ve vztahu smíření jak k člověku, tak k světu. A teprve vlastně touto jakoby spirituální oklikou, tímto založením celé věci, toho praktického vztahu, je možno tím pravým způsobem být aktivní ve světě. Náš host jaksi přijímá od *Hegela* toto vidění nebo tento pohled, tuto koncepci, že náš vztah ke světu musí být založen právě tímto způsobem. Jinak hrozí to nebezpečí, jak už bylo naznačeno, že svět se nám jeví jako cizí území, z něhož proti nám vystupují jenom démoni a démonské síly jsou silnější než naše.

Jiný hlas: Thank you very much. We shall make now a break, a short break for ten minutes. Yes, okay. Jak se pamatuju, tak *Marx* se pokusil o určitý druh filosofie, která se týká státu, práva, použitá, zneužitá komunisty do takové míry, že ta interpretace, kterou nám tady předvedl, se nám zdá – nebo mně se zdá tedy – nevěrohodná.

The first one, it's known that *Hegelianism* as such has been utilized or has been exploited, so to say, within the framework of *Marxism*... should be as such a thing... question... [nesrozumitelné]

Jiný hlas: But what is even worse that in particular his *Philosophy of State and Right* was in, oh yeah, by the applied *Marxism* so enormously misused that against the background, against this background seems your interpretation as questionable. Whether well, the distance between these two possibilities is so big that George thinks it's quite questionable whether this interpretation fits or not. Okay.

Hejdánek: The *Marxist* interpretation goes of course different ways and the one way is to make a materialistic logic. Logic being the first part of the *Encyclopedia*. Yes, one way. And the *Marxists* know that this is not the correct *Hegel* interpretation. They know that. *Lenin* and so on have admitted that. Secondly, the *Marxist* interpretation stops with the *Objective Spirit* and neglects the higher level of the *Absolute Spirit*, art, religion and philosophy. In this... as far as this is concerned, I think that my interpretation is right. At least better than some *Marxist* ones.

What is possible to discuss is this: is the relation between the religion and philosophy as I conceived it, is this the true concept of *Hegel*? That is subject... whether, whether this is the true interpretation, namely the relation between the religion and philosophy. That's a matter of discussion. That means, the whole problem is, for instance, what is the relation between representation, representation meaning the way how religious relationship is conceived, and on the other hand, concept. Between representation and concept, that's the way of thinking in philosophy.

That has also to do with another aspect of the problem, namely the relationship between the infinite and finite. Namely, in what way is there a kind of independence, kind of yes, independence between activity of God and the activity of man. That I agree that are difficult points of interpretation of *Hegel*. And of course, if you say that God is nothing else than the activity of man, is nothing else than, I think that you cannot find that in *Hegel*, but some interpretations are so. God's activity is nothing else than the activity of man. Then of course, you open, you are open to a rather *Marxist* but not necessarily materialistic interpretation, but let us say to a irreligious interpretation, not religious interpretation. It is an atheistic interpretation.

Ta marxistická interpretace je rozdílnou interpretací od toho, co zde bylo předneseno. Vychází z *Logiky* Heglovy, zejména z té části, která pojednává o bytí, a interpretuje to materialisticky. V té části *Logiky* se mluví o bytí a nicotě, o jejich vzájemném vztahu, o přechodu bytí do nicoty a nicoty do bytí. Spojnice je tedy stávání se, *Werden* německé, a to je vlastně počátek celé té takzvané klasické dialektiky. Že nic nemůže být definováno ve své izolované statické podobě, nýbrž pouze v tom, jak se stává tím. Tak to je prostě pokus vzít z *Logiky* Heglovy a materialisticky interpretovat. Marx sám ví, že to není zcela korektní, protože opomíjí celou řadu kontextů, ale Lenin to sám připouští.

Marxistická interpretace se tedy vlastně opírá povíce o tu oblast, kde se mluví o objektivním duchu, v té společenské rovině, rozměru, a vynechává tu část nebo tu oblast, která se zabývá uměním, náboženstvím, filosofií a já bych teda ještě připojil, že vlastně vynechává i tu první část, kde je duch jako vnitřní obsah člověka, psychologie. A protože to vynechává, čili vlastně se prohřešuje proti zásadě komplementarity, tak jeho interpretace je správná, protože on k tomuto všemu přihlíží.

Jiná je otázka, zda, a to je diskutabilní, zdali byl přiměřeně vystižen ten vztah mezi náboženstvím a filosofií, zda je to tedy v jeho interpretaci správně podáno. Totiž, zdali ta paralela mezi tím náboženským vhledem a filosofií jakožto myšlením povíce, jestli je vůbec možná, jestli je správná. Dalším takovým sporným bodem je vztah konečného a nekonečného. To se ukazuje v té otázce, jaká je, jaký je vztah mezi aktivitou člověka jako konečné bytosti a Boha. A samozřejmě zde je velká nejistota, zde jsou možná různá hlediska, extrémní také. Řekneme-li například, že Bůh není nic jiného než aktivita člověka, tak to nás jaksi sune blíž k té interpretaci, řekneme humanistické až marxistické, ale ne nutně materialistické, nýbrž abychom tak řekli mimonáboženské, k ateistické interpretaci. Jinak jaksi se věci jeví, když to pochopíme ne takto extrémně jednoznačně, nýbrž třeba z opačného hlediska, anebo jestliže se celou tu ten vztah obou těchto aktivit se snažíme uchopit v nějaké přiměřené rovnovážné podobě. Toto poslední, co jsem teď řekl, to je moje interpretace. To on neřekl.

Jiný hlas: I don't know, I don't have it in Czech.

Hejdánek: No, jak chceš.

Jiný hlas: To já to pak budu překládat.

Hejdánek: Dobře, dobře, zkus to.

Jiný hlas: Should I speak English or Czech? I would prefer to speak German because I want to cite some citations.

Hejdánek: Yes, yes, go on.

Jiný hlas: Já můžu kdyžtak mluvit německy. Mir ist es ein bisschen Problem geworden, ob Ihre Interpretation nicht zu weit gewisse nähere Kritik der Hegelschen Begriffe ausgelassen hat. Zum Beispiel wir haben hier alles sehr positive über die Freiheit als das Hauptziel, einzige Ziel des Geistes gehört, aber wir haben eigentlich keine Analysis des Freiheitsbegriffes. In unseren Proben, die Sie vorbereitet haben,

haben wir einige Informationen, auch anderswo natürlich, aber ich werde das zitieren, was wir alle vor sich haben, wir hier sind. Also Formulierungen, die die Konzeption oder den Begriff der Freiheit bei Hegel immer unter großem Umfang relativieren. Zum Beispiel das Freisein ist hier *spinozistisch*. Was heißt: der Geist im Gegensatz zur Materie hat den Mittelpunkt in sich.

Hejdánek: Máme ten text tady v tom *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*? Je to tam na straně dvacet jedna? Tady to v tom levém.

Jiný hlas: Der Geist ist in sich selbst und bei sich selbst. Die Materie hat ihre Substanz außer ihr, der Geist ist das Beisichselbstsein. Diese *spinozistische* Interpretation heißt: dies eben ist die Freiheit, denn wenn ich abhängig bin, so beziehe ich mich auf ein anderes. Also die Freiheit heißt: keinerlei Beziehung auf etwas anderes. In welchem Sinne ist der Geist frei dann? Wie dürfen wir die Freiheit in diesem Kontext zum Beispiel verstehen? Der Gott ist frei in dem Sinne, dass er absolut unabhängig ist von allem anderen, das heißt von der Welt, von den Leuten und so weiter, und dass er nicht nur unabhängig, aber dass er sich zu nichts anderem bezieht. Ja? Wenn ich abhängig bin, so beziehe ich mich auf ein anderes, das ich nicht bin. Also der Gott bezieht sich nicht auf ein anderes. Deswegen muss auch die ganze Entwicklung der Natur bis zum Menschen, bis zum subjektiven Geist und objektiven Geist und so weiter eigentlich nur die Aktivität des einen Geistes sein. Es ist nicht christlich gemeint als die Zuneigung Gottes zu dem Menschen, sondern das, was in dem Menschen, in den Leuten, in dem Volk, was eigentlich spirituell ist, das ist der Gott selbst. Also es ist keine Beziehung zu dem Menschen, sondern Gott ist da in dem Menschen. Ja? Also in diesem Sinne ist eigentlich die Freiheit als Unfreiheit gemeint. Im Großen und Ganzen die ganze Tradition der *filosofie* kennt diese Entitäten, die unabhängig von allem Äußerem sind. Zum Beispiel die Atome von Demokritos und Leukippos sind in diesem Sinne frei, weil sie ganz unabhängig sind voneinander. Jedes Atom ist frei in diesem absoluten Sinne.

Hejdánek: Ja. Also und das Ähnliche kann man auch von anderen Begriffen sagen, das heißt auch zum Beispiel von der *Religion*. Ja? Was heißt es eigentlich *Religion* im Hegelschen Sinne? Ist es, ist in diesem Sinne das Christentum überhaupt als *Religion* verständlich? Ist es noch Christentum, wie es Hegel begreift? Aber das ist schon eine zweite Frage, es wäre zu kompliziert, dasselbe wieder zu zeigen. Vielleicht können wir bei dem Begriff der *Freiheit* im Zentrum dieses Kurses... Ja, ja...

Dass das, was in Menschen lebt, der Geist je überhaupt objektiv geistig, ist eigentlich die Aktivität Gottes, der Geist selbst, der im Menschen wohnt. Ja? Hier ist es nicht ein Streben des Menschen, sondern der Geist selbst. Ja? Das ist natürlich ein sehr schwieriger Teil, den Sie gut formuliert haben. Erstens wollte ich doch sagen, dass meine Vorlesung dieser Interpretation, die Sie geben, nicht widerspricht. Die Diskussion geht nur hier auf die nähere Interpretation Hegels *Freiheitsbegriff* und Hegels *Gottesbegriff* und *Relation* zwischen Gott und Menschen und so weiter. Ist eine große Schwierigkeit, aber doch wollte ich doch dieses sagen zur Verteidigung Hegels: das, was Hegel gesehen hat, ist dieses, dass der Mensch nur... kann nur Mensch sein durch Gott. Oder was Christentum lehrte, war, dass wir Kinder Gottes sind, nämlich dieselbe Natur, dass wir gerufen seien, um dieselbe Natur zu teilen mit Gott, dass wir gerufen seien sind, um zu *partizipieren* in die Einheit Gott-Mensch, die Christus hier realisiert. Oder man könnte es auch so sagen, dass wenn Gott uns ruft, er nicht nur uns ruft, aber auch er die *Bestimmung* dieser Berufung selbst realisiert.

Und Atome frei sind, das konnte ich nicht sagen, das darf ich nicht sagen, Atome sind nicht frei, weil sie in ihrer Bewegung, in ihrer Aktivität anderen Atomen entgegenkommen und dass sie durch die anderen Atome entgegengewirkt werden. Weil das ist nicht, was *spirituelle* Realitäten sind; wenn sie sich entgegenkommen und negieren, das ist das Modell der *Nächstenliebe*. *Nächstenliebe* meint, dass wir können zusammengehen in einem Wollen, und das ist die *spirituelle* Aktivität, wofür die Einheit mit Gott die Basis für die Einheit zwischen Menschen ist. Aber ich glaube, dass es schwieriger bleibt, ob das Anderssein des Menschen gegen Gott oder das Anderssein Gottes für den Menschen, ob dieses in die Hegelschen Kategorien genügend erfasst ist. Das muss ich Ihnen zugeben, das bleibt doch immer eine Schwierigkeit. Ja, aber doch sagen, wenn Sie sich beziehen auf ein Anderes, das ich nicht bin, das meint,

dass auch das Andere gesetzt wird als Andere, aber dass es muss können gesehen werden als habend denselben Ursprung. Wir sehen die Nächsten, wir sehen einander als Brüder, wir begegnen einander als Brüder, weil wir glauben, dass wir denselben Ursprung haben, dass wir Gott als Vater haben. So Sie müssen in aller Andersheit müssen Sie doch immer eine Einheit sehen. Das ist, was Hegel uns gibt.

Jiný hlas: Jasně, to půjde z patra, že to bude jen velmi v kuse. Je to opravdu těžká otázka. Na obranu Hegela bych chtěl uvést, že člověk je člověkem do jisté míry Bohem, nebo jinak řečeno jsme děti Boží, a všechny tyto podobné formulace vlastně vyústily potom v tento závěrečný, že při vši rozdílnosti tvou...

Jiný hlas: A vzájem existuje společný původ, něco, co spojuje obojí. Vyjádřil to předtím tím, že jsme téže přirozenosti, naši problematiky se pomalu otevřel, že jsme účastni na vztahu, který se realizoval v Kristu. Když nás Bůh volá, tak On sám toto volání už vlastně uskutečnil, nebo to, k čemu nás volá, to je jím samým uskutečňováno. Tedy všechny tyto formulace krouží kolem myšlenky, že rozdílné je jakoby na povrchu, to, co spojuje, v hloubi. Nejsem si jist, nebo nemyslím si, že to vůbec neodpovídá otázce, která tu byla vznesena. A já nevím, jestli bych ji neměl vrátit, jestli se mi zdá důležitá. Já chápu podstatu toho, co Hejdánek řekl, v tom, že v jeho pojetí to vypadalo tak, jako by trend dějin a pohyb ducha šel cestou stále narůstající svobody, která byla definována jako komunita, jako sdílení se, jako bratrství a tak dále. Zatímco v té ontologii vypadá to tak, že to největší privilegium, které duch má, a jeho svoboda spočívá v tom, že je sám sebou, nezávislý. Takže ta otázka trvá. Potom v zájmu staru, můžu tu otázku formulovat ještě jednou?

Darf man's nochmals formulieren? Also diese Frage, die mir also von Wichtigkeit scheint. Also von Ihrer Darstellung her hat man den Eindruck, dass die Freiheit als Manifestation des Geistes oder als Geist an und für sich charakterisiert wird durch Kommunikation, durch Brüderlichkeit auf der Ebene Geschichte, durch Spiritualität und zunehmende Spiritualität in der Geschichte, also von gegenseitiger Abhängigkeit und Bestimmtheit von Menschen zueinander. Aber diese Formulierung hier, und wenn man an die ontologischen Aussagen Hegels denkt, erweckt den Eindruck, že svoboda macht aus nur diese totale Unabhängigkeit dieses An-und-für-sich oder des Bei-sich-selbst-seins. Und nun ist die Frage, wie hängt diese ontologische Aussage oder diese abstrakt formale Aussage in diesem Kontext von der Freiheit mit dem Freiheitsbegriff, wie er entfaltet wird im Laufe der Geschichte, wo man über die Freiheit spricht als Kommunikation, als mittragende Solidarität und wie die anderen Gedanken auch angeführt werden könnten.

Hejdánek: Ist Ihre Schwierigkeit die, ob Geschichte diese Evolution gibt? Ist das Ihre Schwierigkeit?

Jiný hlas: Meinen Sie, also ob es unsere Schwierigkeit ist, dieser Evolutionsgedanke?

Hejdánek: Überhaupt?

Jiný hlas: Überhaupt, ja, diese... die ist schwierig.

Já jsem se vrátil k tomu, co jsem říkal, já tomu rozumím. Dobře. Tak on se teď ptá, jestli nám činí potíž přijmout myšlenku vývoje.

Jiný hlas: V žádném případě ne. Aspoň myslím.

Jiný hlas: Das ist dann nicht die Schwierigkeit.

Hejdánek: Není to potíž, protože kdybych mohl říct o někom, že je můj bratr, pak to přece znamená, že patříme k téže realitě. Nejsme nepřátelé, nepřátelé jsou reality, které stojí v opozici, které nejsou jedno. A bratrství, myslím, že idea bratrství je náboženská myšlenka, proto si myslím, bratrství je fundováno skrze jednotu mezi lidmi, to znamená, máme tutéž přirozenost. Wenn ich könnte sagen zu jemand, er ist mein Bruder, dann meinte dies doch, wir gehören zu dieselbe Realität. Wir sind keine Feinde, Feinde sind Realitäten, die in Opposition stehen, die nicht eins sind. Und die Bruderschaft, ich denke, dass die Idee der Bruderschaft ein religiöser Gedanke ist, davor denke ich, religiöser Gedanke ist, die Bruderschaft ist fundiert über die Einheit zwischen Menschen, das meint, wir haben dieselbe Natur.

To je ovšem jiný okruh problémů, co to znamená přirozenost. Být duchovní, to znamená nemít své těžiště v sobě jako v individuální bytosti. Protože jako individuální bytost se vidím jen jako část. A nevidím se v jednotě, která mě spojuje s ostatními duchovními bytostmi. Das ist aber ein anderer Problemkreis, was

das bedeutet Natur. Geistig zu sein, das meint, geistig zu sein, das meint, nicht ihr Schwerpunkt zu haben in mir als individuelles Wesen. Als individuelles Wesen. Weil als individuelles Wesen sehe ich mich nur als ein Teil, als ein Teil, und sehe mich nicht in die Einheit, die mir verbindet mit andere geistige Wesen.

Jiný hlas: Tak to vlastně byla ta myšlenka rozvinutá, že to, co je rozdílné ve fyzickém světě, tam, kde dochází k jednotě nebo vůbec k založení nějakého vztahu tohoto, co je rozdílné, je to možné pouze tehdy, jestliže to patří k téže skutečnosti. Jsme-li tedy bratři jako lidské bytosti, pak patříme k téže skutečnosti. Bratrství je založeno v jednotě. Máme nějakou společnou bázi. V čem je? V tom, že máme tutéž přirozenost. A ta otázka, co to je, to je zase další problém. Ta přirozenost říká: No, tím se chce říct, že těžiště naše není v naší individuální podstatě, protože být individuem a v tom vidět svou podstatu, své určení, pak se vidíme jenom jako část skutečnosti a nedospíváme vlastně k tomu, co je nám společné s těmi druhými, to určení nebo ta přirozenost.

Jiný hlas: Kde v tomto smyslu, že národnost je jev, kdy národ se definuje nebo osvobozuje – svobodný je tehdy nebo se ustavuje tehdy, když je totožný sám sebou, se sebou. Samozřejmě, že jak Herder, tak zejména Herder mluví v této souvislosti právě o bratrství mezi lidmi. Používá tutéž argumentaci jako křesťanství. *Humanita* je jeho hlavní argument v této záležitosti. Ovšem jak to dopadlo historicky, je otřesné. V evropské historii právě tento pojem národnosti znamenal, že původní jednotu evropskou se rozpadla prostě do národností, které se definovaly samy sebou v tom, že chtěly a také do značné míry organizovaly vlastní státy. Toto byl vlastně organizační princip Evropy, zejména po první světové válce, který pokračoval do těch nemožných důsledků a vedl ke vzniku druhé světové války. A tento proces byl právě doprovázen těmi argumenty známými o bratrství a o spojení lidí všech ras a všech národností v jednom jediném celku. A ukázalo se, že tyto řeči byly neúčinné, že hlavní a nosný program, nosný motiv tohoto programu bylo právě to rozdělení, to dělení na suverénní celky, které neměly s tím druhým žádné spojení.

Jiný hlas: *Also, sowie Hans-Ulrich die Frage, die uns nun beschäftigt, über den Freiheitsbegriff und den Inhalt... Also Jiří meint, diese Auffassung der Freiheit als Unabhängigkeit kann dokumentiert werden auf einem Ideal oder auf einem Humanitätsbegriff, wie von Herder-Schelling-Tradition her geprägt wurde und der sich also im Laufe der Geschichte als problematisch und desintegrierend erwiesen hat. Also, der Begriff der Nationalität, des Volkstums, das...*

--- (1982-11-01 Urbain Dhondt – Hegel (2) [LVA272VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: *Gestalten zu erreichen.* Also dieses Ideal hat im europäischen Bereich faktisch letzten Endes zu einem Zusammenbruch der Einheit und der gegenseitigen Angewiesenheit, hat tatsächlich zu einer Bildung der *independenten Staaten*, die ihre Souveränität, das heißt Unabhängigkeit betonten. Und dieses Prinzip letztlich hat zum Zweiten Weltkrieg geführt, wo man auch als höchstes Prinzip diese Auffassung in Gang gesetzt hat. Also wieder ein Problem, das sich nun so fatal auf der geschichtlichen Ebene manifestiert hat. Immer das Problem: was ist in der Tiefe die Freiheit? Ob es als Unabhängigkeit definiert überhaupt sein darf.

Die höchste Freiheit ist das Andere zu erkennen. Die höchste Freiheit ist das Andere zu erkennen und die Möglichkeit, um das Andere zu anerkennen – zu anerkennen – ist das Andere zu anerkennen und die Möglichkeit dazu ist die *Universalität des Geistes*, nämlich in dem Anderen dasselbe als das Ich zu erkennen.

So, ich wollte doch dies – Entschuldigung – in dem Anderen Ich oder den Geist zu erkennen. Sich selbst als Geist macht es möglich, in dem Anderen sich selbst zu erkennen. Nicht sich selbst als Individuum, dann bin ich in *opposition* gegen die Andere. Nur wenn ich mich selbst als Geist sehe, kann ich das Andere sehen als in Einheit mit mich. Nur wenn ich als Geist sehe.

Das ist das erste da. So möchte ich doch die Idee des Unabhängigkeit nicht so abstrakt sehen, als *Spinoza* das sah, nämlich diese Unabhängigkeit meint, dass das Andere nicht nötig ist für die Freiheit. Das Andere ist nötig für die Freiheit. In diese Ebene ist die Freiheit, wenn ich abhängig bin, so beziehe ich mich auf ein Anderes, das ich nicht bin. Ich kann nicht sein ohne ein Anderes, ich kann nicht sein ohne ein

Äußeres. Das Äußere ist das Andere. Frei bin ich, wenn ich bei mir selbst bin in Relation zum Anderen, zum Äußeren.

Das ist das erste. Die Unabhängigkeit meint die Einheit mit das Fremde. Das Fremde wird anerkannt als nicht Fremdes. Das ist die völlige Freiheit. Zweitens, was sie sagten über die Evolution der Nationalitäten-Gedanke, Herder und so weiter und mehr. Ich denke, dass die *oppositionen* zwischen Völker ist leider ein Element der Geschichte von Anfang an gewesen. Und das hat auch Hegel gesehen, nämlich die *oppositionen* zwischen Völker, das ist die *Weltgeist*. Das ist das Ebene des *Weltgeistes*. Aber der *Weltgeist* ist nicht die *absoluter Geist*. *Weltgeist*, der *Weltgeist* ist nur endlicher Formen des Ausruhens des Geistes. Und was ich gesagt habe über *absoluter Geist*, kann ich hier auch sagen nun, nämlich *absoluter Geist* meint zu sehen in diese Mannigfaltigkeit der Völker das Wesentliche. Und nicht die *opposition*. Das Wesentliche, das meint auch das Geistliche und so auf das Neue die Einheit. Das ist die Ebene des Denkens der Religion. Das ist die Ebene des *absoluten Geistes*. So die *absolute Geist* ist höher dann der *Weltgeist*.

Nejvyšší svobodou je uzнат druhé a podmínka tohoto uznání je universalita nebo *universalita ducha*. V druhém sebepoznat v této *universalitě ducha*, to jest jako duchovní bytosti, nikoli jako opozici, nýbrž toho, s nímž sdílím právě toto společné. Zdá se, že nějak příliš je zdůrazněna ta *spinozovská* nezávislost, to jest zdá se abstraktní. Když jsem sám sebou v hloubi, pak teprve vlastně, to jest když vidím sám sebe jako duchovní bytost, pak mohu založit, vyjádřit v tom bratrském vztahu k druhému tuto jednotu jako s někým, kdo není cizí, nýbrž s kým mám společnou bázi.

A k tomu druhému, to jest k tomu napětí i sporu mezi národy: ano, jsou tu od počátku dějin, že národy stojí vůči sobě vzájemně v opozici, ale to je rovina *světového ducha* nebo ducha světa, možná lépe řečeno, který se nekryje s *absolutním duchem*. Protože ten duch světa vlastně si podrobujeme pouze takové vnější formující duchovní principy a nevidí pro tuto svou roli nevidí tu hlubokou jednotu, která je i v té rozmanitosti národů a spočívající v tom, že to, co je podstatné pro ně, je právě ten duchovní rozměr vedoucí k jednotě.

Tak to asi to bude. Teď bych chtěl citovat na začátku té přednášky, jo? Řádek dvanáct.

Die Materie ist insofern schwer, als sie nach einem Mittelpunkt treibt. Sie ist wesentlich zusammengesetzt, sie besteht auseinander. Das meint, sie hat keine innerliche Einheit. Sie sucht ihre Einheit und sucht also sich selbst aufzuheben, sucht ihr Gegenteil. Das Prinzip der Freiheit ist negativ hier definiert: Freiheit sucht Einheit.

Jiný hlas: *sucht das Gegenteil als Materie, sucht Einheit. Wenn sie, wenn die Materie diese Einheit erreiche, so wäre sie keine Materie mehr, sondern sie wäre untergegangen. Sie strebt nach Idealität. Wir können sehen, wie die Materie auch etwas hat, wie Einheit. Sie strebt nach Idealität, denn in der Einheit ist sie hier. Das Ideale, das Geistliche ist Einheit. Das Materielle ist Opposition. Das Materielle ist, das eine wollte das andere haben und so weiter. Dass die Erde zieht die Dinge zu sich und so weiter und schöpft keine Einheit. Ist die Kraft der Aneignung?*

Hejdánek: *Ja, der Aneignung. Das an und für sich.*

Jiný hlas: *Und ja, das an und für sich, ja. Und nur in dem Streben nach einem Schwerpunkt, das Symbol, die Materie strebt nach dem Schwerpunkt, ist nur ein Symbol, Symbol, was eigentlich Geist ist, nämlich Einheit. So Unabhängigkeit meint Einheit.*

Hejdánek: Jestli jsem to dobře pochopil, tak tady při tom líčení, v čem spočívá podstata hmoty, jde o to, že u ní je to základní směřování v tom, že chce všechno k sobě stáhnout a její ideální jednoty je dosaženo tehdy, když protikladnost toho jednoho a druhého zmizí tak, že je zrušena. To je jakási svoboda, princip svobody hmoty. Naopak v oblasti ducha je to tak, že tam ten druhý není převeden na toho prvního, není to zrušení toho druhého jakožto druhého. Tam ten pohyb svobody směřuje k tomu, že mezi těmi dvěma je nalezeno to společné duchovní pouto. A v tom jsou oba zachováni jakožto oba a zároveň přivedeni k sobě, k té jednotě, která je neruší. Tak jsem to pochopil.

Jiný hlas: *Genau so sagen. Wir haben zwei Sorten von Abhängigkeit. Wir haben die Abhängigkeit von*

etwas Fremdes, das wir niemals können anerkennen als Einheit mit uns. Das ist die Sklaverei, das ist die Unfreiheit. Darum startet Hegel mit der Idee: Freiheit ist Unabhängigkeit, weil Abhängigkeit ist gesehen als Abhängigkeit von etwas Fremdes. Und solche Abhängigkeit von etwas Fremdes ist Unfreiheit. Das Moment in das Fremde kann ich nicht eine Einheit sehen mit mich, kann ich keine Einheit erkennen. Freiheit dagegen ist Abhängigkeit von etwas anderes, das wir als in Einheit können sehen, das wir einig miteinander können sehen. So dass wir können sehen, dass wir zu derselben Wirklichkeit gehören. Und die Wirklichkeit muss geistig sein, weil alle materielle Wirklichkeit ist im Prinzip Opposition, ist im Prinzip Kollision, ist im Prinzip Abhängigkeit im schlechten Sinne.

Hejdánek: Dva druhy závislosti. Ta první se vztahuje k něčemu, co je naprosto cizí, co nemůžeme nikdy uznat jako něco blízkého, co zůstává i v tom vztahu cizí. Pak tedy, a dokonce když závisíme na tomto cizím, pak jsme tu nesvobodní. Ale existuje druhý vztah, vztah svobody, to je vztah závislosti na něčem, co nahlížíme jako společné, kdy to já nebo on a my patříme k téže skutečnosti. A to je možné jenom tam, kde je to společenství ducha. To není společenství střetu, jako je tomu v tom materiálním principu nebo v hmotném světě. Pak je dosaženo svobody jakožto závislosti na něčem jiném, odlišném, co je ovšem s námi v hloubi spojeno.

Jiný hlas: *Ich glaube, dass was jetzt gesagt habe, dass es außerordentlich wichtig ist zum Verstehen der Missdeutung eines berühmten Schlagwortes von Hegel durch Marxismus. Nämlich das Schlagwort über die Freiheit als erkannte Notwendigkeit. Weil im Marxismus und im allgemeinen Gebrauch auch von Leuten, die nicht Marxisten sind, aber dieses Schlagwort sehr gut kennen, also wenn man sagt in diesem Raum: Die Freiheit ist die anerkannte Notwendigkeit. Dann eigentlich setzt man voraus, dass die Notwendigkeit etwas Äußeres und etwas Fremdes ist. Aber im Geiste Hegels ist die Notwendigkeit geistige Wirklichkeit, ursprünglich Eigenes. Das ist meine eigene Notwendigkeit, weil ich eigentlich vom Geiste Gesetzmäßigkeit vom Geiste, meine Gesetzmäßigkeit. Das ist die Notwendigkeit, meine eigene Notwendigkeit Geist zu werden oder einig im Geiste mit anderen Menschen und Wirklichkeit. Vielleicht ist das gut verstanden.*

Hejdánek: To, co bylo před chvílkou řečeno o té pravé závislosti ve svobodě, je důležité jako korektiv k [nesrozumitelné] marxistickému pojetí svobody jako poznané nutnosti. Protože tam, v této myšlence, ta svoboda je pochopena jako nutnost, tedy ta nutnost je pochopena jako něco cizího. V tom pojetí, o které mi tady jde, jde o to, že ta nutnost není něco nevlastního, něco z vnějšku jaksi nanuceného, nýbrž něco spíš, řekl bych, po způsobu mého určení, mého poslání, k čemu vlastně mám jediné dospět, nebo z čeho mám i vycházet. Ne čemu se mám podvolit a sám sebe ztratit, nýbrž v čem najdu sám sebe. To je ten cíl. Jiný hlas: *Und noch dieses Wortspiel geben, das natürlich nicht unter allen Aspekten exakt ist. Ein Kind ist abhängig von seinem Vater. Diese Abhängigkeit könnte eine unfreie Abhängigkeit sein, wenn zum Beispiel sein Vater ein Tyrann ist. Wenn aber sein Vater kein Tyrann ist, dann ist die Abhängigkeit eine freie Abhängigkeit, nämlich das Kind als Geist, nicht als willkürliches Wesen, als Geist kann sehen, že das Gesetz seines Vaters ist sein Gesetz, ist sein Gut.*

Takový příklad životní: dítě závislé na otci. Pakliže otec je tyran, tak ho vlastně na tu cestu svobody nemůže přivést. Je to cosi nedobrého pro to dítě. Naopak jestliže otec není tyran, tak i to, co ukládá dítěti v podobě příkazů – a je to v té pravé úrovni – pak je to něco dobrého pro dítě samé a duchovně, protože to je cosi v podstatě duchovního. Mohou oba, to dítě i otec, v podstatě vytvořit to, co je charakterizováno jako ten vztah.

Und das Kind kann nur im Gesetz seines Vaters sein eigenes Gut sehen, wenn das Kind selbst kein Tyrann ist. Wenn das Kind selbst Tyrann ist, kann es nicht in seinem Vater sein eigenes Gut sehen.

A také to platí obráceně, je to Wechselwirkung, vzájemně se podmiňující vztah. Totéž platí za předpokladu, že to dítě není tyran. Jestliže je tyran, tak také nemůže nahlédnout to dobré v tom duchovním.

Also mit diesen zwei Beiträgen hat sich also das Problem dessen, was uns gemeinsam ist – Sie haben es mal als natura, als Natur formuliert – hat sich ein bisschen verschoben in eine auf eine Ebene, die mir nun

etwas positive Weise ansagt, nämlich dass das, was gemeinsam ist, ist nicht etwas Gegebenes in dem äußerlichen Sinne, sondern etwas, zu dem wir bestimmt sind, mit dem wir gehören. Aber also ich möchte diese naturrechtliche Begriff – entschuldigen Sie – vermeiden. Denn also die Denkweise könnte auch diese sein: dass also von Anfang an so abstrakt und statisch etwas Gemeinsames für alle Leute, für alle Völker schon da vorhanden ist. Und das ist nicht nur im Hegelschen Sinne problematisch, sondern scheint mir durch diese Idee der vorhandenen Gemeinsamkeit wird nichts Wesentliches erlangt. Sondern das, was uns gemeinsam ist, ist mehr in einer Begrifflichkeit von determinatio oder von dem, was für uns, zu dem wir bestimmt sind in dem Sinne, von dem gesprochen wird, mit der inneren Notwendigkeit, die nicht objektiv, aber doch potenziell anwesend ist. Andersweise könnte sie nicht zustande kommen. Sie ist nicht gegeben als realisiert, aber was realisiert werden könnte, muss potenziell anwesend sein, wie Aristoteles und Hegel es dachten, als Potenz, nicht im Actu. Determinatio im Sinne eines terminus ad quem, Bestimmung, nicht Bestimmtheit, aber Bestimmung.

Vielen Dank. Ich bin sehr dankbar für Ihren Besuch, für Ihren Vortrag. Ich werde auf Deutsch enden. Wir sind sehr dankbar für Ihren Besuch, für Ihren Vortrag. Ich danke Ihnen sehr herzlich für Ihr Interesse, Sie haben Zeit für meinen Vortrag und nicht allein für meinen Vortrag, aber für die Diskussion.

Jiný hlas: philosophie im allgemeinen.